

EMBERI JOGOK – KÉPLETEK VAGY VALÓSÁG?

HUMAN RIGHTS – PATTERNS OR REALITY?
LJUDSKA PRAVA – OBRASCI ILI STVARNOST?

VÁRADY TIBOR

professor emeritus, próza- és tanulmányíró, jogász

Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia, tag

Létünk című folyóirat, főszerkesztő (1990/4-5.-2000)

Varadyt@ceu.edu

ÖSSZEFOGLALÓ • A nemzetközi egyezményekben megfelelő módon lettek megfogalmazva az emberi jogok, de ennek ellenére fennáll egy tartós veszély és az arra való hajlamosság is, hogy az elvek frázisokként legyenek kezelve – és ez elválasztja őket a valóságtól. Gondolkodásképletek gyakran túlélnek azt az ideológiát, melyben kialakultak. Itt van az is, hogy néha pozitív ihletéseket is magukkal ragadnak valóságtól különváló lendületek. Az emberi jogok felé irányuló fenyegetések változnak, és megoldásokat csak akkor találhatunk, ha a jelen lévő fenyegetésekkel szembesülünk. Döntően fontos, hogy valóságként lássuk az emberi jogokat és ezek részeként a kisebbségi jogokat, valamint a társadalmi egyenlőtlenséggel sújtott emberek jogait. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a „modern rabszolgaság” jelenségét sem, mely valamennyire teret nyert. Az egyenlőség csak akkor lehet valós, ha ebbe a fogalomba bekapcsoljuk az egyenlő esélyek teremtését a nyelvi vagy vallási különbségek további létre. Közelről kell hogy tekintsük az emberi jogokat. A jogok védelme csak akkor lehet sikeres, ha a jelen lévő fenyegetésekkel igyekszünk szembenézni.

KULCSSZAVAK • **emberi jogok, egyenlőség, modern rabszolgaság, lendület, valóság**

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát 1948-ban fogadta el az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlése. Ekkor ott lüktettek még a második világháború borzalmai, volt egy közös törekvés, szép célnak látszott az emberi jogok megfogalmazása. Hadd tegyem hozzá, hogy 1948-ban az „Egyesült Nemzetek” kifejezés, ha nem is azonosult vele teljesen, de közelebb állt egy valós fogalomhoz. Ma nehéz lenne azt mondani, hogy mondjuk Oroszor-

szág, az Amerikai Egyesült Államok, Izrael, Libanon, Venezuela, Észak-Korea és Dél-Korea, Irán és Franciaország „egyesült nemzetek”. A *Nyilatkozat* egyik igen meghatározó rendelkezése a 2. cikk. Ezt idézem is:

„A jelen nyilatkozatban kinyilvánított összes jogok és szabadságok fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy más véleményre, nemzeti vagy társadalmi származásra, vagyonra, születésre vagy más körülményre vonatkozó mindennemű megkülönböztetés nélkül mindenkit megilletnek. Ezenfelül nem lehet semmiféle megkülönböztetést tenni annak az országnak vagy területnek a politikai, jogi vagy nemzetközi helyzete alapján sem, amelynek a személy állampolgára, aszerint, hogy az illető ország vagy terület független, gyámság alatt áll, nem autonóm vagy szuverenitása bármely vonatkozásban korlátozott.”

Ez kétségtelenül fontos megfogalmazás. Elvben félresöpri a feudalizmus maradványait: a rasszizmust és más diszkriminációt is. Ma ezek az elvek nem igazán vitatottak. Inkább hangoztatottak. Viszont a hangoztatás néha tartalomtól való függetlenedésre is alkalmat ad. Váltakozó valóságok világában mozgunk. Az egyenlőség a diszkrimináció tagadása. De itt hozzá kell tenni, hogy a különbözőség tagadása is diszkrimináció. Nincs egyenlőség abban az országban, ahol csak egy nyelven lehet beszélni, és csak egyféle templomba lehet járni.

A történelem során sok válfaja alakul ki a diszkriminációnak. Ebben a valóságkörnyezetben nemritkán fordul elő, hogy emberi jogokat védve, olyasmivel helyezkedünk szembe, ami nincs már, és közben nem fordítunk elég figyelmet a körülöttünk alakuló valóságra. Egy további veszély a polarizáció. Itt az igazságlátás szűkülése fenyeget. A növekvő megosztottság arra vezet, hogy feltétlenül igazságként fogadjuk el, ami a másik oldal ellentéte. Ennek hatása mutatkozik a büntetőeljárásokban is. A Fordham egyetem nemrég tanácskozást szervezett, melyen ezt igyekezett elemezni. Vita tárgya lett egy fontos kérdés: vád alá helyezés és polarizáció. Erről Steven Arrigg Koh írt egy valóban érdekes tanulmányt (KOH 1117–1137).

MI LEGYEN A SAJÁT LENDÜLETÜNKKEL?

Koh szerint a polarizáció egyik következménye a büntetőeljárás résztvevőinek pártosodása (partisanship of criminal justice actors) (KOH 1124). Ennek számos példáját találtam a családi ügyvédi irattárban, és igyekeztem dokumentumpróza-kötetekben bemutatni. A német megszállás borzalmas kegyetlenségei természetesen sok indulatot és lendületet váltottak ki Bánát-

ban. Ezt bosszúlendületnek is nevezhetjük. Ugyanabba az irányba tolt a dolgokat egy másik lendület is. A személyes ambíciók lendülete. Sok ügyész úgy látta, hogy akkor van több esélye megbecsülésre, ha több fasisztát (vagy fasisztabarátot) azonosít – és el is ítéli őket. A példák ma már irodalommal (mondhatnánk talán, hogy abszurd drámává) alakultak, de a háború utáni első években nem színpadon, hanem köztünk voltak, és sok normális ember sorsát ingatták meg.

Idéznék néhány példát a *Népellenes mosoly* című könyvemből (VÁRADY 2021). Ebben a címadó történet Csepcsányi István evangélikus lelkész esete. 1945 nyarán azzal is vádolták, hogy „népellenes mosolyt követett el”. A háttérben az áll, hogy egy szomszédja feljelentette, és írásbeli nyilatkozatot is tett, melyben közli, hogy amikor bevonult Becskerekre a Vörös Hadsereg és a partizánok, Csepcsányi a paplak ablaka mögött állt, és „cinikusan mosolygott”. Ezt a tettet az ügyész „népellenes mosoly elkövetése”-ként minősítette. És itt van egy másik példa. Péli Antal 1945 őszén került vizsgálati fogságba. Ellene az volt az egyik vád, hogy szándékosan fejlesztette Hitler hadi teljesítőképességét. Az ügyész büszke lehetett, hogy ilyesmivel helyezkedik szembe. Mert ez hősiesség. Persze sokkal kényelmesebben hősiesség, mint egy évvel azelőtt lett volna, amikor Hitler katonái még köztünk voltak. És könnyebb is fasisztaszidásban, mint igazságkeresésben hősiesség lenni. Nagy volt a lendület. Ilyenkor a védelem frázisokról tényekre akarja szűkíteni a figyelmet. Pontosan arra, hogy mi a fenét is csinált Péli Antal. Azt tette, hogy paprikamalmot üzemeltetett egy homokrévi lakásban, és a német megszállás alatt leginkább német megrendelőknek vitt őrölt paprikát – mert ezt követelték a katonai parancsnokság szabályai. Ez valamennyire fékezte az Antal ellen irányuló „én most üzöm a fasisztákat, tehát hős vagyok” lendületet, de mégsem tudta egészen visszafogni. Az ügyész felhozta, hogy a paprikában vitamin van, tehát Péli Antal paprikamalmos mégis növelte Hitlerék hadi teljesítőképességét. Hogy még egy példát említsek: Branko Đurićot azzal vádolták, hogy „fasiszta származású kocákat tartott az udvarában”. Itt arról volt szó, hogy a felszabadulás után elkobozták a németek vagyonát. (Azokét is, akik valóban Hitler mellé álltak, azokét is, akik továbbra is csak bánáti szomszédok voltak.) Néhány magyar vagy szerb szomszéd segíteni igyekezett, és magához vett német vagyontárgyakat, hogy a hatóságok el ne vegyék. Az apám itt azt is igyekezett bizonygatni, hogy tulajdonképpen nem német tulajdonosa volt a kocáknak. Ez talán igaz volt, talán csak ügyvédi próbálkozás. Ami a lendületvilágot jellemzi, az a megfogalmazás. Az ügyész nem azt állította, hogy a német szomszéd kocái vannak Đurić udvarában, hanem „fasiszta származású kocák”. Így igyekezett a vádat behelyezni egy érthető és még tartó felháborodáshullámba.

Sok példa mutatja a történelemben, hogy lendületkövetés helyettesítheti a gondolkodást. Ha van körülöttünk (vagy a közelmúltban) valami kifejezetten rossz, akkor úgy kell konstruálni a dolgokat, hogy azzal legyen kiegyenlítve, amit bírálni akarok. Így oda is juthatunk, hogy nem konkrét emberek jogait igyekszünk látni, amikor emberi jogokkal foglalkozunk.

Nem könnyű kilépni a lendületekből. Ennek első feltétele, hogy lássuk magát a lendületet. Ha nemcsak követjük, hanem látjuk is, távlatok is feltűnnek. Most visszatérnék a *Nyilatkozat* 2. cikkére, melyben ott áll az is, hogy „[e]zenfelül nem lehet semmiféle megkülönböztetést tenni annak az országnak vagy területnek a politikai, jogi vagy nemzetközi helyzete alapján sem, amelynek a személy állampolgára...” Nem tudom, eszébe jutott-e ez azoknak, akik nemrég tiltották, hogy orosz versenyzők is részt vegyenek teniszevénnyeken, tiltották orosz zenészek fellépését is. Nem hiszem, hogy azok, akik tiltottak, egyébként tagadták volna az ENSZ *Nyilatkozat*ot. Valószínűbb, hogy inkább dicsérték. De a 2. cikkben világosan ki van mondva, hogy senkit sem lehet azon az alapon megkülönböztetni (diszkriminálni), hogy melyik ország állampolgára. Egy embert csak azért lehet büntetni, amit ő maga tett. Viszont itt volt a lendület. Ezt az ukrainai orosz agresszió váltotta ki, teniszevénnyek és zenei fesztiválok szervezői is azt érezték, hogy valamit tenni kell. Így háttérbe szorult az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*.

JÓ IRÁNYBAN IRRACIONALITÁSIG?

Van olyan is, hogy a lendületek követése nem visz abszurd igazságtalanságokig (mint Csepcsányi István, Péli Antal, vagy Branko Đurić elitélése), de túlsodor a józanságon. Felhoznék egy sajátos példát. Akik emberséges magatartást követelnek, néha kitérnek az állatokkal szembeni magatartásra is. Ebben logika is van, mert az állatkínzás nyilván nincs összhangban az emberi méltósággal. Nem értelmetlen az állatok jogairól beszélni. Viszont az állatbarát (és nem ellenszenves) érvelések bizarr jogi álláspontokat is eredményeztek. Néhány évvel ezelőtt, a San Franciscó-i 9th U.S. Circuit Court of Appeals előtt arról folyt egy lendületes vita, hogy támaszthat-e szerzői jogra igényt egy majom, miután megjelent egy olyan szelfiképen, mely nagy sikert aratott. Kemény volt a vita, de a San Franciscó-i bíróság a végén úgy döntött, hogy mégsem (WEISS CASSENS).

Egy másik perben, mely eljutott Oregon állam legfelsőbb bíróságáig, szintén messzire vitt az érvelések lendülete. Ezúttal nem majomról, hanem lóról volt szó. Az volt a kérdés, hogy lehet-e egy sértett ló jogi alany és peres fél? Neve is volt a lónak. Eredetileg „Shadow”, azaz ’árnyék’. De amikor pártfogása alá vette egy állatvédő szervezet, új nevet kapott: „Justice” (vagyis

'igazságosság'). A tulajdonosnő, Gwendolyn Verscher, éhezett és gyötörte a lovat. A szomszédok feljelentették, lépett az állatvédő szervezet, orvosi vizsgálatra vitték a lovat, és súlyos sérülések lettek megállapítva. Ezután az állatvédő szervezet kezdeményezésére per is indult a tulajdonosnő ellen – és ebben a perben maga a ló lett felperesként megnevezve. Nagy visszhangja volt a pernek, és színre léptek mint *amicus curiae*, azaz mint független szakértők a tudósok is nagy számban. Laurence Tribe, a Harvardi Jogi Kar ismert tanára volt az egyik *amicus curiae*. Az aláírókhoz csatlakozott még egy harvardi professzornő, Kirsten Stilt is. Különvéleményt fogalmazott meg Visa Kurki, a Helsinki Egyetem professzora, Saskia Stucki, aki a híres német Max Planck Intézet kutatónője. Körülbelül húsz ismert tudós csatlakozott a vitához.

A vitában Kant is szóba került. Mert a német filozófus szerint az állatokkal szemben gyakorolt szép vagy kegyetlen bánásmód erősíti azt a tendenciát, hogy emberekkel is hasonlóan bánjanak. Ez állatbarát-álláspontnak tűnik, de a vita lendületében Kantot is bírálókat érte. A felperesi oldal (a Justice nevű ló oldala) hivatkozott Martha Nussbaum ismert jogászprofesszornő korábban publikált véleményére, mely szerint túl kell lépni Kant gondolkodásán. Mert Kant állatbarátsága közvetett. Ha azért ellenezzük az állatokkal szembeni kegyetlenkedést, mert könnyen válik emberekkel való kegyetlenkedéssé, akkor ez inkább emberi önzés, mint állatbarátság. Az állatok saját maguk érdemének figyelmet (NUSSBAUM 299–320).

Az alperes részéről fel lett hozva az az érv is, hogy egy ló azért sem lehet jogi alany, mert nem képes maga fellépni a bíróság előtt. Itt azonban jött egy ellenérv is. Vannak más jogi alanyok is (kiskorúak, értelmi fogyatékosok), akik nem képesek maguk fellépni, de azért mégis jogi alanyok.

Ez elmaradt, de szerintem az asztalra lehetett volna tenni azt a kérdést is, hogy ha egy ló lehet jogi alany, akkor lehet-e alperes is? Lehet-e egy ló (és nem a gazdája) ellen indítani kártérítési pert, miután a ló odarúgott, és betörte egy kirakat ablakát?

Az oregoni perben több szinten született ítélet. Különösen részletes a másodfokú döntés, melyet 2022. augusztus 31-én hoztak.¹ Ebben felperesként lett megnevezve a ló (mert így adták be a keresetet), de el lett utasítva a kezdeményezés, mert a bíróság szerint egy ló mégsem lehet jogi alany. Ezt a döntést felháborodással fogadta több emberi jogi harcos. Következett még egy perújítási próbálkozás, de az oregoni legfelsőbb bíróság (Oregon Supreme Court) 2023. február 23-án ezt elutasította.

¹ Justice an American Quarter Horse v. Gwendolyn Verscher, Court of Appeals of the State of Ohio, August 31, 2022.

És itt most eljutunk a nem egyszerű kérdésig, hogy vajon az oregoni bíróság vagy a lelkesen bekapcsolódó tudósok érvelése áll-e közelebb egy haladó jogi gondolkodáshoz. Nem igazán vitatható, hogy az állatvédelmi törekvéseknek pozitív indítékai vannak. Azt is mondhatnám, hogy sokkal emberibb, ha szépen bánunk az állatokkal. De a jogban is (másutt is) különös eredmények születhetnek, ha lendületté válik egy hozzáállás.

MODERN RABSZOLGASÁG?

Egy nagyon érdekes könyvében, melyet a Cambridge University Press jelentetett meg 2007-ben, John Quigley amerikai jogászprofesszor arról ír, hogy voltak-e hatásai a szovjet jognak a nyugati államok jogaira (QUIGLEY). Szerinte voltak. Pozitív hatásai is voltak. Például a családjog területén. A gyermekek jogai és a nemek egyenlősége könnyebben fogalmazódott meg a kommunista törvényhozásban – mert ez nem volt demokratikus törvényhozás. A demokrácia hiányának persze sokkal több a negatív, mint a pozitív hozadéka. De kivételes esetekben voltak előrelépések is annak segítségével, hogy nem demokratikusan megválasztott többség, hanem a párt által elfogadott eszmék döntöttek. A második világháború utáni években egyértelmű volt a nemek egyenlősége a kommunista országokban (legalábbis a törvényekben). Svájcban sokáig szavazati joguk sem volt a nőknek. Így a családjog egy részében a kommunista jogszabályok váltak követendő példává. Quigley hozzáteszi azt is, hogy Nyugaton valamennyire jelen volt egy törekvés, hogy munkajog terén is hozzanak inkább munkásbarát törvényeket. Hogy így csökkentsék azt a veszélyt, hogy a nyugati munkások rokonszenve a kommunizmus felé forduljon.

És mi történt a kommunizmus bukása után? Mindenképpen egy pozitív fordulat következett. Egy írásomban feltettem a kérdést, hogy a posztkommunista országokban megszabadultunk-e a kommunista világban megszokott lendületektől és gondolkodástól? Történt-e igazi váltás, ha most egyszerűen dicsérni illik, amit eddig szidni kellett? Kiléptünk-e a „vonalon levő” gondolkodásból, vagy más szóval, eljutottunk-e oda, hogy nemcsak hiszünk a piacgazdaságban, hanem látni is tudjuk kritikus szemmel? (VÁRADY 2007.) Nagyon fontos, hogy ne úgy próbáljunk antikommunistának lenni, mint ahogyan antifasiszta volt a becskereki ügyész, aki Csepicsányi István lelkész népellenes mosoly elkövetésével vádolta.

Itt következik az a kérdés is, hogy milyen emberi jogaik alakultak a munkásoknak, amióta nem vetélytárs már a kommunizmus? És képesek-e arra az emberi jogi törekvések, hogy javítsanak a helyzeten? *Értekezések – Társadalmi szerződésről, avagy a politika jogi elvei* című könyvében Rousseau már

1762-ben figyelmeztet arra, hogy a dolgok sodrása az, ami mindig destruálni igyekszik az egyenlőséget, és ezért a törvényhozásnak kell igyekeznie, hogy ezt mégis fenntartsa (BISARDON 77). Ehhez persze az is kell, hogy a törvényhozó ne képleteket, hanem közeli valóságot lásson.

Sokszor felvetődik a kérdés, hogy összhangban van-e ma a munkások helyzete az emberi jogok elveivel? Nagyon fontos, hogy ezen a ponton ne kommunizmust vagy antikommunizmust, hanem valóságot lássunk. Néhány új törvény problémafelismerést mutat, és komoly figyelmeztetést hoz. Az Egyesült Királyságban 2015-ben, Ausztráliában 2019-ben, Kanadában 2024-ben léptek életbe „modern rabszolgaságról” („modern slavery”) hozott törvények. Jogesetek is mutatják, hogy valóban történnek olyan jogtiprások, melyek „modern rabszolgaságot” mutatnak (SIMMONS–BURN–MCLEOD 45).

Több mint harminc éve nincsen már kommunizmus. Nem szabadna már odakötnünk gondolatokat, értékeléseket, és egyes dolgokat azért tartani jónak, mert más, mint ami a kommunizmus alatt volt. Azt kell vizsgálni, hogy a jelen helyzetben mi szükséges ahhoz, hogy tisztességes emberi bánásmódban részesüljenek különböző társadalmi osztályok tagjai.

Nemrég a kezembe került egy könyvecske (vagy inkább füzet), mely a Budapesti Asztalossegédek Szakegylete megalakulásának tízéves évfordulója alkalmából jelent meg több mint száz évvel ezelőtt (1904-ben). A kiadvány Csizmadia Sándor költő *Tíz esztendő* című versével indul. Ezt követi egy szép bevezető, majd szó esik sztrájkokról, gyűlésekről, értekezletekről, a Szakegylet könyvtárának működéséről, másról. Most idemásolom az utolsó oldalt:

„AZ ASZTALOSSEGÉDEK SZAKEGYLETÉNEK HELYISÉGE VIII., Luther-utca 1/c. alatt van az első emeleten. Beiratkozni lehet minden szombaton, vasárnap és hétfőn.

Beiratási díj 80 fillér, hetijárulék 50 fillér.

Minden vasárnap este 7 órakor tánc.

Minden szombaton este 8 órakor felolvasás.

Minden pénteken este 8 órakor retorika.

Minden szerdán este ½ 8 órakor szép- és helyesírás.”

Tehát az asztalossegédek minden vasárnap táncre mehettek, szombaton felolvasásra, pénteken retorikával, szerdán szép- és helyesírással foglalkozhattak. Próbálom ezt összevetni a jelennel. Nehéz kapcsolatot látni. Ha nem találom meg ezt a füzetecskét, nem igazán tudtam volna elhinni, hogy volt ilyen.

ÉS MI IS AZ EGYENLŐSÉG?

Gyakran felvetődik a kérdés, hogy valóban egyenlőséget eredményez-e, ha azonos szabályokat alkalmazunk különböző helyzetben levő emberekre.

Két amerikai jogesettel kezdeném. Az első az óvadék amerikai szabályaira vonatkozik. 2014 szeptemberében a *New Yorker* (GONNERMAN) írást közzölt Kalief Browder esetéről, akit 2010-ben valós ok nélkül börtönbe vittek. Az volt ellene a vád, hogy egy hátizsákot lopott. Nem találtak nála hátizsákot, tanú sem volt arra, hogy elvette volna. De ott volt a közelben, ahol eltűnt a hátizsák, szegény éhenkórász embert láttak benne, így gyanús lett, és letartóztatták. Ezen a ponton a jogi egyenlőség sem lett tiszteletben tartva. Az ártatlanság véelmét ugyanúgy kell alkalmazni, akár nagybirtokosról, akár éhenkórász személyről volt szó.

A letartóztatás után már olyan szabály került az asztalra, melyet egyformán vonatkoztatnak nagybirtokosokra és éhenkórászokra, csak felmerült a kérdés, hogy ez helyes-e az adott esetben. Ott állt a lehetőség, hogy óvadék ellenében feltételesen szabadon bocsátják. Háromezer dollár volt az óvadék. Ez nem volt egy irracionálisan magas összeg, de Browder nem tudott ennyi pénzt összeszedni. A családja segítségével sem. Börtönben maradt, és mivel akadoztak a dolgok a bíróságon (és mert az ő ügye nem élvezett igazi figyelmet), három évig volt előzetes letartóztatásban. Aztán 2013-ban mégis szabadon engedték, mert semmilyen bizonyíték nem mutatta, hogy valóban ellopott volna egy hátizsákot. Ez a három börtönben töltött év nagyon megviselte. Röviddel a szabadon bocsátás után Kalief Browder öngyilkos lett. És itt felmerült a kérdés, hogy valóban emberi egyenlőséget eredményez-e az azonos összegű óvadék. Több amerikai jogász foglalkozott ezzel az esettel. A *Case Western Reserve Journal of International Law* című folyóiratban 2022-ben jelent meg egy cikk, melynek a címében ott áll a kérdés: *Guilty? Or Just Poor?* (Vétkes? Vagy csak szegény?) (NOURANI-DARGIRI) A szerző, Alireza Nourani-Dargiri arra a következtetésre jut, hogy az amerikai óvadékrendszer összeroppant, „és a nemzetközi jog lehet a rendbe hozás eszköze” (NOURANI-DARGIRI 510). Nem egyszerű kérdés, hogyan vállalhat itt szerepet (és hogyan hozna megoldást) a nemzetközi jog. De kétségtelen, hogy el kell gondolkozni azon, hogy mi is valójában az egyenlőség.

Még több érdeklődést (és kritikát) ihletett az Amerikai Legfelsőbb Bíróság 2023. június 29-én hozott ítélete, mely több híres amerikai egyetemet érintett. A *Students for Fair Admissions Inc. v. President and Fellows of Harvard College*² ügyben az alapkérdés az volt, hogy alkotóeleme-e az egyenlőség-

² 600 U.S. 181 (2023).

nek a különbözőség figyelembevétele. Konkrétan a pozitív diszkriminációról volt szó. Korábban az amerikai jog ezt lehetővé tette abból kiindulva, hogy más fajok (elsősorban feketék) évszázados diszkriminációja olyan helyzetet teremtett, melyből ki kell segíteni a diszkrimináltakat. 1954-ben az Amerikai Legfelsőbb Bíróság is elismerte ezt a lehetőséget.³ Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy egyetemi felvételnél előnyben lehet részesíteni kisebbségeket (elsősorban feketéket), mert őket a korábbi diszkrimináció eltávolította az egyenlő versenyhelyzettől. A 2023-ban hozott döntésben elsősorban a Harvard College és az University of North Carolina diákjairól volt szó. Az Amerikai Legfelsőbb Bíróság azt látta (2023-ban), hogy a kisebbségek (elsősorban feketék) segítségét szolgáló pozitív diszkrimináció sérti az egyenlőség elvét – és így az Amerikai Alkotmányt is. Az egyik bírónő (Sotomayor) különvéleményt fogalmazott meg, melyben elhatárolódik a többségi döntéstől. Sotomayor szerint a színvakság nem az egyenlőséget, hanem a diszkriminációt erősíti. A különvélemény zárószavai szerint: „A többség víziója a faji semlegességről faji szegregációt eredményez a felsőoktatásban, mert a faji egyenlőtlenség létezni fog mindaddig, amíg ignorálva lesz.”⁴

Emberi jogok terén nagyon fontos az egyenlőség és különbözőség összekapcsolása. És nagyon fontos, hogy ne hirdetőtáblán maradjon az egyenlőség, hanem itt legyen köztünk. Legyen része a létünknek.

1995-ben az Európa Tanács egy *Nemzeti Kisebbségek Védelméről Szóló Keretegyezményt* fogadott el. A *Keretegyezmény* bevezető rendelkezéseiben ott áll ez a megállapítás is:

„[...] a pluralista és valódi demokratikus társadalomnak nemcsak tiszteletben kell tartania minden nemzeti kisebbséghez tartozó személy etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitását, de megfelelő feltételeket is kell teremtenie azért, hogy kifejezhesse, megőrizhesse és fejleszthesse ezt az identitást [...]”

Tehát egy állam nem akkor végezte el a feladatát, ha elismeri a kisebbségi kultúrák létjogosultságát, hanem akkor, ha megfelelő feltételeket is teremt ahhoz, hogy a kisebbségi nyelv és kultúra része legyen a valóságnak iskolákban is, közigazgatásban is, az élet más színhelyein is.

³ Brown v. Board of Education 347 U.S. 483 (1954).

⁴ Dissenting Opinion of Justice Sotomayor at pp. 383–384.

T. S. Eliot híres amerikai (majd brit) költő szerint „Human kind cannot bear very much reality”. Vagyis, az emberi faj nem képes elviselni nagyon sok valóságot. Ezt figyelmeztetésnek kell tekinteni. Nagyon sok ihletése van annak, hogy képleteket nézzünk valóság helyett, és lendületek szerint igazodjunk. Mégis tudomásul kell vennünk a valóságot – és ez csak úgy lehetséges, ha a képletek mögé is nézünk. Ekkor tehetünk is valamit. A létünk is ezen múlik.

IRODALOMJEGYZÉK

- BISARDON, Sébastien 2011. Droit et justice en citations et adages. In: *Lexis-Nexis*, 15 Juillet 2011, 77.
- GONNERMAN, Jennifer 2014. A Boy Was Accused of Taking a Backpack. The Courts Took the Next Three Years of His Life. In: *New Yorker*, Sept. 29, 2014.
- KOH, Steven Arrigg 2023. Prosecution and Polarization. In: *Fordham Urban Law Journal*, 1117–1137.
- NOURANI-DARGIRI, Alireza 2022. Guilty? Or Just Poor? Potential International Human Rights Violations in the U.S. Bail System, In: *54 Case Western Reserve Journal of International Law*, 509–543.
<https://scholarlycommons.law.case.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2642&context=jil> (2024. 12. 08.)
- NUSSBAUM, Martha C. 2004. Beyond “Compassion and Humanity”. In: *Animal Rights and Current Debates*. Oxford Academic, 299–320.
- QUIGELY, John 2007. *Soviet Legal Innovation and the Law of the Western World*. Cambridge University Press
- SIMMONS, Frances – BURN, Jennifer – McLEOD, Faye 2022. Modern Slavery and Material Justice: The Case for Remedy and Reparation. In: *UNSW Law Journal*, 6., 45.
- VÁRADY Tibor 2007. Kommunista piacgondolkodás. In: *Beszélő*, 7–8., 21–30.
- VÁRADY Tibor 2021. *Népellenes mosoly*. Forum Könyvkiadó, Újvidék
- WEISS CASSENS, Martha 2018. Monkey has no standing to assert copyright infringement in selfie case. In: *American Bar Association Journal April*, 24, 2018.

ABSTRACT • Human rights are properly expressed in international treaties, but there is a permanent danger and a lasting trend to perceive principles as phrases, and to divorce them from realities. Patterns of thinking born in ideologies may survive the ideology itself. Positive inspirations might also turn into a swing detached from realities. Threats to human rights are changing, and solutions can only be crafted after confrontation with present threats. It is critically important to create a true perception of human rights, including rights of minorities or rights of socially unequal people. The phenomenon of

modern slavery that has gained some ground must not be disregarded. Equality can only become reality if its concept includes an equal opportunity to maintain cultural and religious differences. One must look at human rights from a close distance, and protection can only function if our efforts are focusing on present menaces.

KEY WORDS • human rights, equality, modern slavery, swing, reality

SAŽETAK • Ljudska prava su izražena u međunarodnim sporazumima na odgovarajući način, ali postoji permanentna opasnost, pa i naklonost, da se principi poimaju kao fraze, te da se odvoje od stvarnosti. Obrasci razmišljanja mogu da nadžive ideologije u kojima su formirane. I pozitivne inspiracije mogu da budu ponete zaletom koji ih odvaja od realnosti. Pretnje prema ljudskim pravima se menjaju, a zaštita se može stvoriti samo ako se suočimo sa postojećim pretnjama. Od kritičkog je značaja da se stvori prava percepcija ljudskih prava, uključivši manjinska prava i prava socijalno nejednakih ljudi. Fenomen modernog ropstva je zauzeo nešto prostora i to se ne sme izostaviti iz vida. Jednakost može postati stvarnost samo ako uključuje jednake prilike da se sačuvaju kulturne i religijske različitosti. Ljudska prava treba da gledamo iz blizine. Zaštita može da bude uspešna samo ako su naši napori usmereni na sadašnje pretnje.

KLJUČNE REČI • ljudska prava, jednakost, moderno ropstvo, zamah, stvarnost

Beérkezés időpontja: 2024. december 8.
Elfogadás időpontja: 2024. december 10.

